

Андрушко О. В.,

*Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, начальник кафедри кримінального права
та процесу, кандидат юридичних наук, доцент*

ЧИ МОЖЛИВА ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОМИЛКУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ?

Увага науковців та практичних працівників сьогодні прикута до проблем визначення помилок в праві, засобам їх подолання, мінімізації негативного впливу помилок на права учасників кримінального процесу, відновлення нормального стану його здійснення тощо.

Так, у кримінальному процесі звертається увага на омани, як передумову допущення помилки. Зокрема, О. А. Ширванов визначив, що «під помилкою в кримінальному судочинстві слід розуміти діяння, яке формально не суперечить нормам (нормі) кримінально-процесуального права, вчинене внаслідок добросовісної оман суб'єктом кримінально-процесуальних правовідносин у формі дії чи бездіяльності в будь-якій стадії кримінального судочинства, яке шляхом позбавлення чи обмеження гарантованих законом прав учасників кримінального судочинства, чи в інший спосіб вплинуло на законність, обґрунтованість та справедливість рішення, що приймається у справі» [1, с. 107]. Чи обов'язковою ознакою є негативний наслідок помилки? Також, автор в тексті дисертації не пояснює чому виділив саме добросовісну омани. Омани немає забарвлення добросовісності чи недобросовісності, ці характеристики не вживаються у літературних джерелах з філософії, психології, інших наук.

Чи є омани юридичною категорією? В КПК України цей термін не застосовується, оскільки відображає непізнавану для закону внутрішню сторону помилки — «хибне сприйняття дійсності, зумовлене неправильним, викривленим відображенням її органами чуття; уявний образ чого-небудь, що помилково сприймається як дійсний» [2, с. 691–692]. Закон лише указує на спосіб (причини) формування оман, наприклад, внаслідок обману (ч. 2 ст. 96 КПК України).

Щодо негативного наслідку помилки, то слід відмітити, що будь-яка помилка вже має негативний наслідок, наприклад, очевидна арифметична помилка чи описка у судовому рішенні є підставою до призначення процедури їх виправлення в судовому засіданні (ст. 379 КПК України). Відомо, що описки, неправильний переклад імені та по-батькові слугували підставою для звернення із заявою до Європейського суду з прав людини, наприклад, з підстав порушення ст. 3 «Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод». Хоча така помилка в перекладі невизнана як така, що перевищила мінімально допустимий рівень «поводження, що принижує його (заявника. — Авт.) гідність», а є лише

наслідком неправильного перекладу з російської на українську, тобто неправильно транскрибованою помилкою [3].

Окрім, процесуальних негативних наслідків, такі помилки можуть потягнути за собою й негативні заходи організаційно-управлінського характеру: призначення додаткових занять з професійної підготовки для слідчих, формування начальниками слідчих підрозділів негативних характеристик на слідчих, висновків у звітах центральних чи територіальних органів виконавчої влади щодо недостатнього рівня підготовки підпорядкованих працівників, інколи з формулюванням: «не вміють складати протоколи» тощо.

Серед причин, які детермінують помилку в кримінальному процесі називається важлива, як на нашу думку, ознака-властивість суб'єкта помилки, що характеризує його професійний рівень: «недостатня компетентність» [1, с. 95].

Ученими чітко визначено, що помилка в кримінальному процесі не є правопорушенням [1, с. 101]. Але, є порушенням кримінального процесуального закону, оскільки внаслідок помилки завдається шкода чи створюється загроза завдання такої. Це підтверджують положення законодавства про притягнення професійних суб'єктів кримінального процесу до дисциплінарної відповідальності. Зокрема, ч. 2 ст. 106 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» (далі — Закон 2016 року) містить положення про те, що «скасування або зміна судового рішення не має наслідком дисциплінарну відповідальність судді, який брав участь у його ухваленні, крім випадків, коли скасоване або змінене рішення ухвалено внаслідок умисного порушення норм права чи неналежного ставлення до службових обов'язків». Питання: У чому проявляється «неналежне ставлення до службових обов'язків»? Чи є причиною цього «недостатня компетентність» судді? Виходячи з положень п. 4 ч. 1 ст. 108 Закону 2016 року «до суддів може застосовуватися дисциплінарне стягнення у виді: ...подання про тимчасове (від одного до шести місяців) відсторонення від здійснення правосуддя — з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді та обов'язковим направленням судді до Національної академії суддів України для проходження курсу підвищення кваліфікації, визначеного органом, що здійснює дисциплінарне провадження щодо суддів, та подальшим кваліфікаційним оцінюванням для підтвердження здатності судді здійснювати правосуддя у відповідному суді». Така позиція законодавця свідчить про «недостатню компетентність» судді здійснювати правосуддя у відповідному суді, і з підстав «неналежного ставлення до службових обов'язків», наслідками чого є судові помилки, а не конкретні склади правопорушень, оскільки інші підстави у зазначеній статті передбачають умисну форму вини чи недбалості при виконанні службових обов'язків, і в свою чергу, передбачають «достатню компетенцію» судді, але навмисне (чи з недбалості) виконання службових обов'язків, що не потребує додаткового прохо-

дження курсу підвищення кваліфікації. Недостатня компетентність судді може статися лише внаслідок неналежного ставлення до службових обов'язків, серед яких порушується обов'язок: «систематично розвивати професійні навички (уміння), підтримувати свою кваліфікацію на належному рівні, необхідному для виконання повноважень у суді, де він обіймає посаду» (п. 8 ч. 7 ст. 56 Закону 2016 року).

Цим шляхом йшла практика застосування попередньої редакції Закону Україну «Про судоустрій і статус суддів» 2010 року (далі — Закон 2010 року). Так, Вища кваліфікаційна комісія суддів України (далі — ВККСУ) у 2012 році визначила дисциплінарне стягнення у виді догани судді через допущення ним помилки у вирокі суду внаслідок не уважності за «неналежне ставлення судді до службових обов'язків» [4] — на підставі формулювання, яке було передбачено у ч. 2 ст. 92 Закону 2010 року, і відтворене у ч. 2 ст. 106 Закону 2016 року. Більш детально про цей та інші випадки у праці Р. Куйбіди та М. Середи [5, с. 23, 27, 46]. Щодо Вищої ради правосуддя, то за даними офіційного сайту станом на 28.02.2017 року справи про відсторонення суддів від здійснення правосуддя з підстав неналежного ставлення до службових обов'язків, поки що не виявлені.

Наведене свідчить про те, що судді можуть бути притягнуті до дисциплінарної відповідальності за помилки, які сталися внаслідок неналежного ставлення до службових обов'язків, що не зовсім відповідає базовим положенням теорій помилок та правопорушень. Як на нашу думку, це пов'язано, по-перше, з правовою невизначеністю (недостатньою конкретизацією) дисциплінарних проступків суб'єктів кримінального процесу, і, по-друге, з приховуванням судових помилок за законодавчим формулюванням «неналежне ставлення до службових обов'язків». Чи правильно це? Важко відповісти прямо, але слід пам'ятати про високу роль суду в державі та й відповідні вимоги до судді. Як зазначено в одному з рішень ВККСУ: «зміст вироку не відповідає вимогам КПК України. Увесь його текст мав численні граматичні, орфографічні, стилістичні помилки, технічні опечатки і не відповідав вимогам, щодо того, яким повинен бути офіційний документ, прийнятий від імені держави. Крім того, при формулюванні обвинувачення у мотивувальній частині вироку та мотивуванні кваліфікації дій засудженого суддя допустив суперечність, тож висновки суду щодо кваліфікації дій засудженого не відповідали фактичним обставинам справи, викладеним у вирокі. Суддя замість складання вироку особисто, урахувавши дані судового слідства, самоусунувся від покладеного на нього обов'язку, у нарадчій кімнаті склав його із обвинувального висновку та протоколів допиту свідків під час досудового слідства і без детального аналізу доказів зробив висновок щодо кваліфікації дій засудженого. Зазначені порушення були підставою для скасування вироку. ВККСУ кваліфікувала це як істотне порушення норм процесуального права» [6]. І це не поодинокі випад-

ки, в яких наявні умисел, недбалість й судові помилки через неналежне ставлення до службових обов'язків. Принаймні, З. Ф. Коврига вважає скасування незаконного процесуального акта кримінальною процесуальною відповідальністю, незалежно від вини посадової особи чи органу, які прийняли акт [7, с. 76], хоча її позиція піддавалася критиці.

Загалом напрашується висновок про існування явища трансформації помилки в кримінальному процесі у правопорушення. С. Г. Ольков же вважає термін «судова або слідча помилка» нікчемним у правознавстві, яким інколи стали підміняти категорію «вина» [8, с. 133]. «Помилка — пише він — також показує одну з форм ставлення людини до якого-небудь поступку, демонструє його незнання, недосконалість, коли в межах конкретних зв'язків вона не передбачала наслідків, що сталися» [8, с. 134].

На завершення, причини помилок в кримінальному процесі за юридичними посилками містять не тільки гносеологічний аспект — оману, а й діяльнісний, як наслідок омани чи неналежного ставлення до службових обов'язків. Внаслідок останнього може завдаватися шкода охоронюваним об'єктам кримінального процесу (ст. 2 КПК України). Зовнішніми формами прояву таких помилок є помилки в застосуванні матеріального та процесуального законодавства, що є підставами до застосування санкцій відновлення нормального стану судочинства (законність, реабілітація тощо) та притягнення осіб, які їх допустили до юридичної відповідальності.

Література

1. Ширванов А. А. Нарушения закона в уголовном процессе Российской Федерации и их правовые последствия : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Алексей Амирбекович Ширванов. — Москва, 2005. — 426 с.
2. Словник української мови. В 11. Т. 5. Н-О. — Київ : Науку. думка, 1974. — 840 с.
3. Булгаков проти України : ухвала Європейського суду з прав людини (друга секція) щодо прийнятності заяви № 59894/00, поданої Дмитрієм Булгаковим проти України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://khpg.org/index.php?id=1182337006#_ftnref1 (дата доступу: 27.02.2017).
4. Рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України від 27 вересня 2012 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://vkksu.gov.ua/userfiles/rishennya/anirko.doc> (дата доступу : 28.02.2017).
5. Куйбіда Р. Дисциплінарна відповідальність суддів в Україні: проблеми законодавства і практики / Р. Куйбіда, М. Серета. — Київ : ФОРМ Оскарівка О. М., 2013. — 72 с.
6. Рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України від 2 лютого 2012 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://vkksu.gov.ua/userfiles/rishennya/marcinkevich_digtyar.doc (дата доступу: 28.02.2017).
7. Коврига З. Ф. Уголовно-процессуальная ответственность / З. Ф. Коврига. — Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1984. — 190 с.
8. Ольков С. Г. Уголовно-процессуальные правонарушения в Российском судопроизводстве : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Сергей Геннадьевич Ольков. — Тюмень, 1994. — 395 с.